

Osmanlı Dönemi Balkan Tarihine Dair Önemli Bir Kaynak: Derdest Defterleri

An Important Source About Balkan History In The Ottoman Period: Derdest Registers

Emine Erdoğan Özünü*

Özet

Derdest defterleri, Osmanlı timar düzeni hakkında önemli veriler içeren defter serilerinden birini oluşturmaktadır. Bu defterlerde dirlik türleri, dirlik gelirlerini oluşturan yerler ve gelirleri, dirlik sahiplerinin adları, meslekleri/nitelikleri, sahip oldukları hisse sayısı, berat tarihleri ve hatta o dönemin şartlarına göre fotoğrafik görünüşleri (resimleri) bulunmaktaydı. Bu defter grubu, başta Anadolu olmak üzere timar sisteminin uygulandığı bölgeler açısından özellikle de Balkan coğrafyası açısından dikkate değer bilgileri ihtiva etmektedir. Bu makalede, 489 numaralı Vılçitrın defteri örneğinde derdest defterlerinin Osmanlı timar sistemi açısından olduğu kadar Balkan tarihi açısından da sahip olduğu öneme ve kaynak değerine değinilmiştir. Bu suretle söz konusu çalışma, üzerinde pek çalışılmayan bir kaynak grubunun önemini gözler önüne sermeye ve bir anlamda da Osmanlı dönemi Balkan çalışmalarına katkı sağlamayı hedeflemektedir.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı Devleti, Balkanlar, Timar sistemi, Derdest defterleri, Vılçitrın.

Abstract

Derdest registers form one of the notebook series which bear important information about the Ottoman timar system (manorialism). In these notebooks, types of dirlik (fief), places that made up dirlik income, and their incomes, names of the owners of dirlik, their professions/characteristic, the number of the share they held, dates of charter, and even photographic appearances (pictures) according to the conditions of the period were placed. This group of notebook contains precious information concerning the regions, especially Balkan geography, in which the timar system was practiced. In this article, the importance and source value of Derdest registers in the sample of Vılçitrın notebook, numbered 489, has been evaluated. Thus, this study aims to reveal the importance of a source group which has scarcely been analyzed and in a way to contribute to the Ottoman period Balkan studies.

Key Words: The Ottoman State, Balkans, timar system, Derdest registers, Vılçitrın.

Giriş

Derdest defterleri, mufassal, icmâl ve ruznâmçe defterleri ile birlikte Osmanlı devletinin bütün arazi kayıtlarının saklandığı yer olan Defterhâne'nin önemli defter serilerinden birini oluşturmaktadır. Timar icmal defterlerinden hareketle hazırlanan bu defterlerde, timar gelirlerinin kimlerin tasarrufunda olduğuna dair kayıtlar bulunduğu gibi¹ timarların çekirdeğini oluşturan yerlerin bir listesi

* Yrd.Doç.Dr., Gazi Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü Öğretim Üyesi, e-mail: erdogan@gazi.edu.tr

1 Erhan Afyoncu, *Osmanlı Devlet Teşkilâtında Defterhâne-i Âmiri (XVI-XVIII. Yüzyıllar)*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora tezi, İstanbul 1997, s.31.; Ayrıca bkz. Erhan Afyoncu, "XVII.Yüzyıl Osmanlı Bürokrasisinde İki Yeni Defter: Cebe ve Derdest Defterleri", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, XV (2000), s.225.

Gazi

Akademik
Bakış

193

Cilt 4 Sayı 7
Kış 2010

ile maruz kaldığı değişiklikler sonucu sahipsiz kalan timarlar da yer almaktadır². Söz konusu defterlerde dirlik türleri, dirlik gelirlerini oluşturan yerler ve gelirleri, dirlik sahiplerinin adları, meslekleri/nitelikleri, sahip oldukları hisse sayısı, berat tarihleri ve hattâ o dönemin şartlarına göre fotoğrafik görünüşleri (resimleri) ile ilgili bilgiler de bulunmaktadır³.

Osmanlı timar sisteminin uygulandığı bölgelerde, XVI. yüzyılın sonlarından itibaren istisnai durumlar dışında tahrir işleminin yapılmaması ve dolayısıyla timar sisteminin kontrolünün güçleşmesi, derdest defterlerinin ortaya çıkmasına yol açmıştır⁴. Bu defter türü, tabii olarak sistemin uygulandığı yerlerden biri olan Balkan coğrafyası için de tutulmuştu. Ancak söz konusu defterler, muhteva açısından sahip oldukları öneme rağmen Osmanlı tarihçileri tarafından çok fazla ilgiye mazhar olmamıştır⁵. Bu anlamda söz konusu çalışma, pek bilinmeyen ve araştırmalarda kullanılmayan bir kaynak grubunun verilerinin sahip olduğu önemi, gözler önüne sermeye ve Osmanlı kültür ve medeniyetinin Balkan coğrafyasındaki izlerini tespit etmeyi amaçlamaktadır. Zira başta Kosova olmak üzere Balkan coğrafyasının Osmanlı hâkimiyetinden çıkışından sonra (1912) bölgede yaşanan kargaşa ve savaşlar sonucu bu coğrafyada bulunan Osmanlı arşiv belgelerinin büyük bir kısmının tahrip olduğu düşünülecek olursa⁶, bugün bölgeye ait elimizde bulunan arşiv belgelerinin kıymeti daha çok anlaşılır.

Bu amaçla çalışmada söz konusu defter grubunu temsilen sondaj metoduyla tek bir defter ele alınmış ve kapsamlı olarak analize tabi tutulmuştur. Söz konusu çalışmanın kaynağını oluşturacak olan bu defter, 489 numaralı Vılçitrın⁷ derdest defteridir. 1106-1172 (1694-1759) tarihleri arasındaki berat

2 Erhan Afyoncu, "Defterhâne", *DIA*, Cilt 9, s.102.

3 Erhan Afyoncu, "... Cebe ve Derdest Defterleri", s.221-229.

4 Erhan Afyoncu, *a.g.t.*, s.31.; Erhan Afyoncu, "... Cebe ve Derdest Defterleri", s.224-225.

5 Tespit edebildiğimiz kadarıyla derdest defterlerinin muhtevası ve önemi hakkında sadece Erhan Afyoncu'nun çalışmaları bulunmaktadır. (Bkz. Erhan Afyoncu, *a.g.t.*, s.30-33.; Erhan Afyoncu, "... Cebe ve Derdest Defterleri", s.224-227.) Bunun dışında bu defterlerden istifade edilerek yapılan sayılı çalışmalardan biri için bkz. Sıddık Çalık, *Çirmen Sancağı Örneğinde Balkanlar'da Osmanlı Düzeni (15.16. Yüzyıllar)*, Bosna-Hersek Dostları Vakfı yay., Ankara 2005.

6 Bu hususta bkz. Refike Sulçevsi, "Osmanlı İdaresi Altında Kosova Sahasında Oluşturulan Arşiv Hazinesi", *Uluslar arası Türk Arşivleri Sempozyumu (Tebliğler-Tartışmalar)*, (17-19 Kasım 2005, İstanbul), Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü yay., Ankara 2006, s.500-504.

7 Vılçitrın sancağının adı, bazı kaynaklarda Vulçitrın veya Vuçitrın olarak geçmekte ve sancağın 1455 yılında Rumeli eyaletine, 1545 yılında Budin eyaletine ve 1588 yılında ise Tımışvar eyaletine bağlandığı ifade edilmektedir. (Bkz. Tahir Sezen, *Osmanlı Yer Adları*, Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü yay., Ankara 2006, s.529.) Bazı çalışmalarda ise bu yer ismi, Vılçitern şeklinde okunmuştur. (Bkz. İljaz Rexha, "Dışa Vendbanıme Mesjetare të Kosovës Sipas Defterit të Sanxhakut të Vushtrisë të Vitit 1566/74", *Arkivi Konbëtar I Kosovës (XXXI-XXXII)* (Separat), Prishtinë 2004, s.29).; Bu çalışmada Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü'nün yayınlamış olduğu 167 Numaralı Muhâsebe-i Vilâyet-i Rûm-ili Defteri (937/1530) dikkate alınarak söz konusu sancağın adı, "Vılçitrın" şeklinde okunmuştur. Bkz. *167 Numaralı Muhâsebe-i Vilâyet-i Rûm-ili Defteri (937/1530), II, Vılçitrın, Prizrin, Alaca-hisâr ve Hersek Livâları*, Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü yay., Dizin ve Tıpkıbasım, Ankara 2004.

kayıtlarını kapsayan bu defter, Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü Kuyûd-ı Kadîme Arşivi'nde muhafaza edilmekte olup⁸, toplam 34 varaktan oluşmaktadır⁹. Defter, tarafımızdan numaralandırılmıştır.

Defterin Analizi ve Balkan Tarihi Açısından Önemi

Defterin analizinde dikkati çeken en önemli hususlardan biri, defterde yer alan idari birimler ve yerleşim yerleridir. Defterde yer alan idari birimlerin ve yerleşim yerlerinin tespiti, tarihî süreç göz önünde bulundurulduğunda Balkan¹⁰ coğrafyasında yer alan yerleşim birimlerinin tespiti ve dolayısıyla da toponimi bağlamında oldukça dikkate değer olduğu görülür. Zira yerleşim birimlerinin tespit edilmesinde önemli bir kaynak türü olan tahrir defterlerinin daha önce de ifade ettiğimiz üzere XVI. yüzyılın sonlarından itibaren istisnai hâller dışında tutulmaması, derdest defterlerini önemli kılmaktadır. Ancak burada bir hususu ifade etmekte yarar vardır. Derdest defterlerinde sadece timar ile ilgili değişikliklerin yer aldığı kayıtlar bulunduğundan bir sancağa ait tüm yerleşim birimlerinin bu defterlerde bulunacağını söylemek mümkün değildir. Defterde söz konusu idari birimler, nahiye veya kaza olarak belirtilmemiş, yerleşim birimleri sadece “*karye-i (köy adı), tabi-i (nahiye adı)*” şeklinde kaydedilmiştir. Bu anlamda söz konusu idari birimler ve yerleşim yerleri, Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü'nün yayını olan *167 numaralı Muhâsebe-i Vilâyet-i Rûm-ili Defteri*'nde yer alan veriler doğrultusunda tasnif edilmiş ve yer adları karşılaştırmalı olarak incelenerek en doğru şekilde okunmaya çalışılmıştır.

XVI.yüzyılın ilk yarısında Vilçitrın sancağında 4 kaza ve 24 nahiye bulunmaktadır¹¹. Bu minvalde yapmış olduğumuz tespitlere göre, XVII. yüzyılın sonları ile XVIII. yüzyılın ikinci yarısına ait berat tarihlerini ihtiva eden bu defterde

8 Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü, Kuyûd-ı Kadîme Arşivi'nde 169 adet derdest defteri muhafaza edilmektedir. Bkz. *Osmanlı'dan Günümüze Tapu Arşivi*, (Haz.Mehmet Yıldırım, Songül Kadioğlu vd.), Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü, Tapu Arşiv Dairesi Başkanlığı yay., 2. Baskı, Ankara 2009, s.25.

9 Ankara, Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü, Kuyûd-ı Kadîme Arşivi, *Vilçitrın Sancağı Derdest Defteri*, No:489. (Bu defter bundan sonra TKGM-KKA-DD-489 olarak kısaltılacaktır).

10 Balkanlar hakkında bkz. Kemal H. Karpat, “Balkanlar”, *DİA*, Cilt 5, s.25-32.

11 XVI.yüzyılın ilk yarısında Vilçitrın Sancağına tabi 4 kaza bulunmaktadır: Novabırda, Belasniçe, Vilçitrın ve Priştine kazası. Novabırda kazası, Krileva maa Krivarika, Glama, Bogarine, Kremenat, Troboştiçe, Obyest, Sirçe, Suteska, Muçibaba, İstarosile, Bana, Leskofça, Ostroviçe, Yasenovik, Morava, Dobriçan, Karadonlu ve Topolniçe nahiyelerinden oluşmaktaydı. Belasniçe kazası, Belabırda ve Koporik nahiyelerinden oluşmaktaydı. Vilçitrın kazası, Vilçitrın, Maden-i Trebçe, Çirniçe ve Klopotnik nahiyelerinden Priştine kazası ise, Priştine, Morava ve Lab nahiyelerinden meydana gelmekteydi. Bkz. *167 Numaralı Muhâsebe-i Vilâyet-i Rûm-ili Defteri (937/1530)*, s.1.

Vilçitrin sancağına¹² tabi Vilçitrin, Karadonlu, Glama¹³, Klopotnik, Lab, Morava, Topolniçe, Troboştiçe nahiyeleri ve bu nahiyelere tabi köyler yer almaktadır. Defterde Vilçitrin nahiyesine tabi 98 köy¹⁴, Karadonlu nahiyesine tabi 3 köy, Glama'ya tabi 45 köy, Klopotnik'e tabi 14 köy, Lab'a tabi 72 köy, Morava'ya tabi 63 köy, Topolniçe'ye tabi 39 köy ve Troboştiçe'ye tabi 1 köy tespit edilmiştir.

Daha önce de ifade ettiğimiz üzere derdest defterlerinin en önemli özelliği, bu defter türünün timar sisteminin işleyişine dair dikkate değer verileri içermesidir. Bu defter grubunda timar ve zeametler ya nahiyelere göre ayrı ayrı ya da sancağın bütün zeametleri defterin baş kısmında verildikten sonra timarlar nahiyelere göre kaydedilmiştir¹⁵. İncelediğimiz defterde sancağın bütün zeametleri defterin baş kısmında verildikten sonra timarlar kaydedilmiştir¹⁶. Bu noktada derdest defterlerinde sadece timar ve zeametlerin bulunduğunu, has-ların kaydedilmediğini vurgulamak gerekmektedir¹⁷.

Derdest defterlerinin bir diğer niteliği ise, sancakta dirliği olan dirlik sahipleriyle ilgili verilerin kayıtlı olmasıdır. Timar sisteminin işleyişi göz önünde bulundurulduğunda timarlı sipahilerin önemli bir konuma sahip oldukları görülür. 1475 dolaylarında Rumeli'nde 22.000, Anadolu'da ise 17.000 timarlı sipahi bulunmaktaydı. Kanuni Sultan Süleyman döneminde ise, tüm imparatorluk sınırları içinde 40.000 eyalet sipahisi bulunmaktaydı¹⁸. 1605 ve 1606 yıllarında Rumeli eyaletinde ise 6.100 timar bulunuyordu¹⁹. Bu bağlamda dirlik sahiple-

12 Vilçitrin, XV.yüzyılda II.Bayezid dönemine ait H.892 (M.1487) tarihli deftere göre sancak merkeziydi ve Kosova bölgesinin önemli bir kısmı bu sancak dahilindeydi. Bkz. Münir Aktepe, "Kosova", *DİA*, Cilt 26, s.217. XVI. yüzyılda Vilçitrin sancağı, Rumeli eyaleti'nin 21 sancağından birini teşkil ediyordu. Diğer sancaklar; Kili, Gelibolu, Vidin, Niğbolu, Agriboz, Selanik, Serez, Samna?, Argirikası (Ergiri), Mora, Köstendil, Prizren-Ohrida, Çirmen, Bosna, İşkodra, Azigan?, Kruşevac (Alaca-hisar), Ver-Bosna, Semendire (Smederova), İzvornik idi. 1640 tarihinde ise Koçi Bey'in verdiği listeye göre Rumeli eyaletinde Vilçitrin sancağının yanı sıra Rumeli eyaletinde şu sancaklar vardı: Köstendil, Mora, İskenderiye, Tırhala, Yanya (Yanina), Ohri, Dukagin, Silistre, Niğbolu, Vidin, Avlonya, El-Basan, Delvine, Üsküp, Selanik, Vize, Kırkkilise, Çirmen, Alacahisar, Prizren, Bender, Ak-kerman. XIX. yüzyılda islahat devrinde Rumeli'nin idari taksimatı birçok değişikliğe uğrayarak küçük eyaletler teşkil olunmuş ve Üsküp, Bosna, Yanya, Selanik eyaletleri oluşturulmuş, asıl Rumeli eyaleti ise İskenderiye, Ohri ve Kesriye sancaklarından ibaret kalmıştır. 1864'te Tuna vilayeti (Ruşçuk, Tulça, Vidin, Sofya, Tırnova, Niş ve Varna livaları) teşkil olunduktan sonra birbiri arkasından Bosna, İşkodra, Yanya, Selanik ve Edirne gibi yeni vilayetler meydana getirildi. Bulgaristan'ın Osmanlı hâkimiyetinden çıkmasından sonra 1312 (1894)'de Rumeli, Edirne, Selanik, Kosova, Yanya, İşkodra, Manastır vilayetlerine ayrıldı. Bkz. Halil İnalçık, "Rumeli", *İA*, Cilt 9, s.771-773.

13 Defterde bu nahie, Gulama (ğayın harfinden sonra vav harfi yazılmıştır) şeklinde kaydedilmiştir.

14 XVI.yüzyılın ilk yarısında Vilçitrin sancağında 1.145 köy bulunmaktadır. Bkz. *167 Numaralı Muhâsebe-i Vilâyet-i Rûm-ili Defteri (937/1530)*, s.3.

15 Erhan Afyoncu, *a.g.t.*, s.33.; Erhan Afyoncu, "...Cebe ve Derdest Defterleri", s.227.

16 TKGM-KKA-DD-489, v.1a-2a.

17 Erhan Afyoncu, *a.g.t.*, s.31.; Erhan Afyoncu, "...Cebe ve Derdest Defterleri", s.225.

18 Halil İnalçık, *Osmanlı İmparatorluğu Klâsik Çağ (1300-1600)*, (Çev. Ruşen Sezer), YKY yay., İstanbul 2003, s.112.

19 Georges Castellan, *Balkanların Tarihi*, (Çev. Ayşegül Yaraman-Başbuğu), İstanbul 1995, s. 128.

rinin sayısı ile ilgili bir sorgulama yaptığımızda dirlik sahiplerinin sayısının 217 olduğu tespit edilmiştir. Ancak bazı dirlik sahiplerinin isimlerinin ve defterde kayıtlı eşkâllerinin (boy, göz, kaş verileri) benzer olması, söz konusu sayının tespitinde zorluk çekmemize sebep olmuştur. Dirlik sahiplerinin berat tarihleri ve hisse sayıları, bu tespiti belirlememize yardımcı olmuştur.

Dirlik sahiplerinin fiziksel özelliklerinin (boy uzunluğu, göz rengi ve kaş yapısı) kaydedilmiş olması, derdest defterlerini ilginç kılan bir diğer husustur. Ancak bu özellik, XVII. yüzyıla ait defterlerde bulunmaktadır. XVIII. yüzyılın sonuna ait defterlerde ise sadece timar sahibinin ismi yer almaktadır²⁰. Vılçıtrın sancağı derdest defterinde dirlik sahipleri çoğunlukla *orta boy, ela göz ve açık kaş* olarak kaydedilmiştir²¹. Bu özellikler, dirlik sahiplerini birbirinden ayırmayı mümkün kılmakla birlikte aynı isme ve özelliklere sahip olanlarda bu tespiti güçleştirmektedir. Defterde *kara gözlü, karakaşlı, uzun boylu, ela gözlü, açık kaşlı* gibi farklı fiziksel özelliklere sahip dirlik sahiplerine de rastlanılmaktadır²².

Tablo 1-Defterde Kayıtlı Dirlik Sahiplerinin Gelir Kategorileri

Gelir Kategorileri	DD-489 (Tımarlı sipahi sayısı)
1.000 akçeden az	25
1.000-2.000	16
2.000-3.000	40
3.000-4.000	73
4.000-5.000	9
5.000-6.000	5
6.000-7.000	37
7.000-8.000	4
8.000-9.000	-
9.000-10.000	1
10.000-20.000	5
20.000-30.000	2
TOPLAM	217

20 Erhan Afyoncu, *a.g.t.*, s.32.; Erhan Afyoncu, "...Cebe ve Derdest Defterleri", s.226.

21 Muhtelif bölgelere ait defterler üzerine yaptığımız bir araştırma da bizi benzer bir sonuca götürmüştür. Bkz. (TKGM-KKA-DD-415-Maraş, v.1b.; TKGM-KKA-DD-527-Ankara, v.3b, 4a.; TKGM-KKA-DD-509-Bayburt: v.3a, 3b, 4a.; TKGM-KKA-DD-422-Bozok, v.3a.; TKGM-KKA-DD-217-Kastamonu, v.3a, 15b, 16a).

22 TKGM-KKA-DD-489, v.3b, 4b, 12a.

Dirlik sahiplerinin gelirlerine bakıldığında (Bkz.Tablo-1) gelir düzeyinin 3.000-4.000 akçe arasında olanların sayısının, diğer gelir düzeyine sahip olan dirlik sahiplerinden daha fazla olduğu görülür (73 kişi).

Dirlik sahiplerinin nitelikleri/meslekleri ile ilgili verilere gelince; ne yazık ki incelediğimiz defterde bu hususla ilgili olarak veri bulunmamaktadır. Bu sebeple değerlendirme yapılamamıştır. Ancak bazı dirlik sahiplerinin tahmini yaşı ile ilgili kayıtlar oldukça dikkat çekicidir. “*Tahminen*” iki, sekiz ve on iki yaşlarında oldukları kaydedilen bu dirlik sahipleri baba isimleriyle birlikte yazılmışlardır²³. Tımarlı sipahi sağ iken oğlunun tımar sahibi olması ihtimali oldukça düşüktür²⁴. Dolayısıyla bu durum çocukları olgun yaşa gelmeden dirlik sahiplerinin öldükleri ve dirliklerinin de küçük erkek çocuklarına kaldığı ihtimalini kuvvetlendirmektedir. Nitekim benzer durum, incelediğimiz başka bir derdest defterlerinde de gözlenmiştir²⁵.

Defterde baba adları ile birlikte yazılan başka dirlik sahipleri de bulunmaktadır. Bu dirlik sahiplerinin yaşları ile ilgili kayıtlara rastlanılması ve baba adlarının Abdullah²⁶ olması, bölgede bir ihtidâ sürecinin yaşandığını akla getirmektedir. Zira bir gayrimüslim İslâm dinine geçtiğinde baba adı Abdullah olarak değiştirilmekteydi²⁷. Bu durumu olağan karşılamak gerekir. Çünkü Balkan coğrafyasında sadece ihtidâ edenlere değil, Hıristiyan sipahilere dahi tesadüf olunmaktadır. Nitekim Halil İnalıcık’a göre, II.Murad ve Fatih Sultan Mehmed dönemine ait tımar ve tahrir defterleri Balkanlar’da Osmanlı yayılışının ani bir fetih ve yerleşme şeklinde ortaya çıkmadığını, eski Rum, Sırp ve Arnavut asil sınıfları ve askeri zümrelerin yerlerinde bırakılarak önemli bir kısmının tımarlı sipahi olarak Osmanlı tımar kadrosuna dahil edildiklerini ileri sürmektedir²⁸.

Defterde tımar sisteminin işleyişi ile ilgili verilere göz atıldığında, tımar arazilerinin genellikle bütün halde bir kişiye verilmeyerek birkaç parça halinde birden fazla kişiye tevcih edildiği görülür. Tahrir defterlerinde de tespit edilen bu durumun başlıca sebebi, Osmanlı tımar düzeninde dirlik sahibinin denetim alanını genişletmek ve tek bir kişinin bir köyün tümüne hâkim olmasını engellemektir²⁹. Bu husus, derdest defterlerinde dirlik tasarruf eden kişinin kaydının üzerinde, onun dirliğini oluşturan hisse sayısını gösteren bir takım rakamların yazılmasıyla ifade edilmektedir³⁰.

23 TKGM-KKA-DD-489, v.1b, 4a, 11a, 21b.

24 Fatma Acun, “Klasik Dönem Eyalet İdare Tarzı Olarak Tımar Sistemi ve Uygulaması”, *Türkler*, Cilt 9, s.906.

25 TKGM-KKA-DD-493, v.8b, 9b.

26 “*Ömer veled-i Abdullah*”, bkz. TKGM-KKA-DD-489, v.15a.; “*Yusuf b. Abdullah*”, bkz. TKGM-KKA-DD-489, v.31b.; “*Kurd Ali veled-i Abdullah*”, bkz. TKGM-KKA-DD-489, v.32b.

27 Yılmaz Kurt, “Adana Sancağında Kişi Adları”, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, Cilt XV, Sayı 26 (1991), s. 182.

28 Halil İnalıcık, “Stefan Duşan’dan Osmanlı İmparatorluğuna XV. Asırda Rumeli’de Hıristiyan Sipahiler ve Menşeleri”, *Osmanlı İmparatorluğu Toplum ve Ekonomi Üzerinde Arşiv Çalışmaları, İncelemeler*, Eren yay., İstanbul 1996, s.70.

29 Halil İnalıcık, *a.g.e.*, s.122.; Ayrıca bkz. Özer Ergenç, *XVI. Yüzyılın Sonlarında Bursa*, TTK Yay., Ankara 2006, s.130.

30 Erhan Afyoncu, *a.g.t.*, s.32.; Erhan Afyoncu, “...Cebe ve Derdest Defterleri”, s.226.

Sonuç

489 numaralı derdest defterinin analizi, bu kaynak grubunun Osmanlı timar düzeni hakkında önemli veriler içerdiğini ve aynı zamanda Vıçitrın sancağı örneğinde Balkan coğrafyası hakkında dikkate değer bilgiler verdiğini göstermektedir. Söz konusu defter, Vıçitrın'ın idari birim ve yerleşim yerlerini (köy, mezra) tespit etmemizi sağlamakla birlikte, bölgede timar arazilerinin tasarrufunu elinde bulunduran dirlik sahiplerinin isimlerini, niteliklerini, eşkâlini ve tasarruf ettikleri dirlik miktarını öğrenmemize de kaynak teşkil etmektedir.

Bu defter grubu sayesinde, timar sisteminin bürokratik süreci de gözlemlenebilmektedir. Bu sistemin bir sonucu olarak timarlı sipahilerin hisselelerinin bulunduğu yerlerde tarımsal faaliyetlerin sürdürüldüğünü ve bölgede her daim savaşa hazır bir timarlı sipahi unsurunun var olduğunu söylemek yanlış olmaz. Tüm bu tespitler, Osmanlı dönemi Balkan coğrafyasında Türk medeniyetinin izlerini sürmemize büyük katkı sağlamaktadır.

Kaynaklar

1. Arşiv Kaynakları

Ankara, Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü, Kuyûd-ı Kadîme Arşivi, Derdest Defterleri, No:489, 415, 493, 527, 509, 422, 217.

167 Numaralı Muhâsebe-i Vilâyet-i Rûm-ili Defteri (937/1530), II, Vıçitrın, Prizrin, Alaca-hisâr ve Hersek Livâları, Dizin ve Tıpkıbasım, Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü yay., Ankara 2004.

2. Diğer Kaynaklar ve İncelemeler

ACUN Fatma, "Klasik Dönem Eyalet İdare Tarzı Olarak Timar Sistemi ve Uygulaması", *Türkler*, Cilt 9, s.899-908.

AFYONCU Erhan, "Defterhâne", *DİA*, Cilt 9, s.100-104.

AFYONCU Erhan, *Osmanlı Devlet Teşkilâtında Defterhâne-i Âmiri (XVI-XVIII. Yüzyıllar)*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora tezi, İstanbul 1997.

AFYONCU Erhan, "XVII.Yüzyıl Osmanlı Bürokrasisinde İki Yeni Defter: Cebe ve Derdest Defterleri", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, XV (2000), s. 221-229.

AKTEPE, Münir, "Kosova", *DİA*, Cilt 26, s.217-219.

CASTELLAN Georges, *Balkanların Tarihi*, (Çev.Ayşegül Yaraman-Başbuğu), İstanbul 1995.

ÇALIK Sıddık, *Çirmen Sancağı Örneğinde Balkanlar'da Osmanlı Düzeni (15.16.Yüzyıllar)*, Bosna-Hersek Dostları Vakfı yay., Ankara 2005.

ERGENÇ Özer, *XVI. Yüzyılın Sonlarında Bursa*, TTK Yay., Ankara 2006.

İNALCIK Halil, "Stefan Duşan'dan Osmanlı İmparatorluğuna XV. Asırda Rumeli'de Hıristiyan Sipahiler ve Menşeleri", *Osmanlı İmparatorluğu Toplum ve Ekonomi Üzerinde Arşiv Çalışmaları, İncelemeler*, Eren yay., İstanbul 1996, s.67-108.

İNALCIK Halil, *Osmanlı İmparatorluğu Klasik Çağ (1300-1600)*, Çev.Ruşen Sezer, YKY Yay., İstanbul 2003.

İNALCIK Halil, "Rumeli", *İA*, Cilt 9, s.771-773.

Gazi

Akademik
Bakış

199

Cilt 4 Sayı 7
Kış 2010

KARPAT Kemal H., "Balkanlar", *DİA*, Cilt 5, s.25-32.

KURT Yılmaz, "Adana Sancağında Kişi Adları", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, Cilt XV, Sayı 26 (1991), s. 169-252.

OSMANLI'DAN GÜNÜMÜZE TAPU ARŞİVİ, (Haz.Mehmet Yıldırım, Songül Kadioğlu vd.), Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü, Tapu Arşiv Dairesi Başkanlığı yay., 2. Baskı, Ankara 2009.

REXHA Iljaz, "Dışa Vendenime Mesjetare të Kosovës Sipas Defterit të Sanxhakut të Vushtrisë të Vitit 1566/74", *Arkivi Konbëtar I Kosovës (XXXI-XXXII)* (Separat), Prishtinë 2004, s.29-115.

SEZEN Tahir, *Osmanlı Yer Adları*, Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü yay., Ankara 2006.

SULÇEVŞİ Refike, "Osmanlı İdaresi Altında Kosova Sahasında Oluşturulan Arşiv Hazinesi", *Uluslararası Türk Arşivleri Sempozyumu (Tebliğler-Tartışmalar)*, (17-19 Kasım 2005, İstanbul), Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü yay., Ankara 2006, s.500-504.

Gazi

Akademik
Bakış

200

Cilt 4 Sayı 7
Kış 2010